

ส่งเสริมการพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร
เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่น ตอนที่ 2

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร กลุ่มแปลงใหญ่ข้าวเขาดิน หมู่ที่ 4 ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

“ข้าววัง” คือ ร่องน้ำรอบแปลงนา เป็นการจัดการน้ำ
ของชาวนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยการสร้างระบบนิเวศ
ให้เอื้อต่อการสร้างแหล่งอาหาร

“นาข้าววัง” คือ การทำนาร่วมกับเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
ในผืนเดียวกัน โดยการขุดคูน้ำลึกไว้ล้อมรอบแปลงนา
เพื่อทำนาในช่วงที่น้ำจืดและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในช่วงน้ำเค็ม

เขาดิน เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นที่
ราบลุ่มขนานไปกับแม่น้ำบางปะกง มีแม่น้ำบางปะกงสายเก่าที่ตื้นเขินและ
แคบลงกลายเป็นคลองเรียกว่า คลองอ้อม ซึ่งปัจจุบันถือเป็นแหล่ง
ป่าจากผืนใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำบางปะกง นอกจากนี้ยังมีคลองธรรมชาติ
อีกหลายสาย เช่น คลองใหม่ คลองตาลอย คลองตาตอน และคลองเจ๊กปัด

ตำบลเขาดิน มีเนื้อที่ประมาณ 13,375 ไร่ อยู่ห่างจากชายฝั่งทะเล
อ่าวไทยเพียง 20 กิโลเมตรตามลำน้ำ ในช่วงฤดูแล้งน้ำทะเลหนุนเข้ามา
ตามแม่น้ำลำคลองทำให้น้ำมีความเค็ม ส่วนในฤดูฝนมีปริมาณน้ำมาก
ผลักดันไม่ให้น้ำเค็มหนุนเข้ามา ทำให้น้ำในลำคลองจืด จึงทำให้ที่นี่มี
ระบบนิเวศ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็มสลับกัน เกษตรกรที่นี่ส่วนใหญ่
จะทำนาข้าววังในช่วงน้ำจืด (เดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม) สลับกับ
การเลี้ยงสัตว์น้ำ (ปู, กุ้ง) ในพื้นที่ผืนเดียวกัน โดยขุดคูน้ำลึกประมาณ
70 เซนติเมตร ไว้ล้อมรอบแปลงนา ซึ่งนาข้าววังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการทำการเกษตรในชุมชนตำบลเขาดิน โดยใน
ฤดูฝนประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคมของทุกปี ปัจจุบันที่นี้จะ

ปลูกข้าวพันธุ์ปทุมธานี 1 เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้จะมี
คุณภาพดี เพราะพื้นที่ที่มีความเค็มเล็กน้อยทำให้หญ้า
หรือพืชอื่น ๆ ที่ไม่ต้องการ ไม่สามารถเจริญเติบโตได้
ข้าวที่นี้จึงมีสิ่งเจือปนน้อย อีกทั้งคูน้ำที่ขุดไว้ล้อมรอบ
แปลงนายังทำให้เวลาเก็บเกี่ยวพื้นนาจะแห้งได้ดีกว่า
ข้าวที่เก็บเกี่ยวจะมีความชื้นต่ำเป็นการเพิ่มคุณภาพ
อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งข้าวที่ปลูกเกือบทั้งหมดจะถูกขาย
เป็นข้าวพันธุ์ให้แก่กรมการข้าว

กรมส่งเสริมการเกษตร ในฐานะที่เป็นหน่วยงาน
หลักมีบทบาทหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย
ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
และนวัตกรรม ในการผลิตทางการเกษตร รวมทั้งอนุรักษ์
พันธุ์พืชพื้นถิ่น และฟื้นฟู วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของ
ชุมชนเกษตร ผ่านโครงการพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญา
ท้องถิ่นด้านการเกษตรเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์พื้นถิ่น
โดยมีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรมด้านการเกษตร มีการ
เผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และ
นวัตกรรมด้านการเกษตรทางสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง
เพื่อให้เกษตรกรหรือผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูล
และสามารถนำข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรม
ด้านการเกษตรไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนมีการเชื่อมโยง
เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
ด้านการเกษตรในการนำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
ไปพัฒนาต่อยอด สร้างนวัตกรรมที่เหมาะสมกับ
อัตลักษณ์ของพื้นที่ เกิดประโยชน์ในการลดต้นทุน
สร้างรายได้เพิ่ม และมีการบริหารจัดการทรัพยากร
การเกษตรอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กิจกรรมรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว

ทีมเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดฉะเชิงเทรา และสำนักงานเกษตรอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ร่วมกันรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร จากแหล่งข้อมูลวิชาการที่น่าเชื่อถือ และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเกษตรกรในพื้นที่ตำบลเขาหินพร้อมทั้งวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาเป็นข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรที่เป็นอัตลักษณ์พื้นถิ่นของตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

กิจกรรมถอดบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว

เวทีแรก ทีมเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดฉะเชิงเทรา และสำนักงานเกษตรอำเภอทุกอำเภอ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอำเภอละ 1 คน เข้าร่วมการจัดเวทีชุมชน ร่วมกับเกษตรกรของกลุ่มแปลงใหญ่ข้าวเขาหิน ดำเนินการจัดเวทีชุมชน เพื่อถอดบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ 1) ภาพแผนที่ชุมชน 2) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน 3) ความเป็นมาของนาข้าว 4) กระบวนการทำนาข้าว โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) การถาม - ตอบ และกิจกรรม Active Learning กระตุ้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม และมีการใช้เครื่องมือในการถอดบทเรียน คือ ภาพวาดแผนที่ทำมือ Mind Map และ Time line ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานนาข้าว และกระบวนการทำนาข้าวที่ครบถ้วนสมบูรณ์

จากข้อมูลพื้นฐานนาข้าว และกระบวนการทำนาข้าวดังกล่าว จึงนำไปสู่การวิเคราะห์ชุมชนตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา วิเคราะห์การทำนาข้าว และกำหนดเป้าหมายในการทำนาข้าว

กิจกรรมวิเคราะห์ชุมชน การทำนาข้าว และกำหนดเป้าหมายการทำนาข้าว

เวทีที่สอง เป็นการวิเคราะห์ชุมชน การทำนาข้าว และกำหนดเป้าหมายการทำนาข้าว โดยมีสาระสำคัญ คือ 1) วิเคราะห์ชุมชนตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง และวิเคราะห์การทำนาข้าว (อดีต - ปัจจุบัน - อนาคต) โดยวิธีการเล่าเรื่อง (Telling story) การสนทนากลุ่ม (Focus group) การถาม - ตอบ และมีการสรุปประเด็นด้วยเครื่องมือ ตาราง (อดีต - ปัจจุบัน - อนาคต) 2) กำหนดเป้าหมายและความคาดหวังของชุมชนตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง และภูมิปัญญาท้องถิ่นนาข้าว โดยการใช้บัตรคำ และมีเจ้าหน้าที่คอยช่วยกระตุ้นเวทีพูดคุย กับเกษตรกร โดยให้เกษตรกรเป็นคนแสดงความคิดเห็น และ

มีเจ้าหน้าที่ช่วยจับประเด็นในการแปะบัตรคำ และสรุปออกมาในรูปแบบ Mind Map

กิจกรรมการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว

เวทีที่สาม เป็นกิจกรรมที่วิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว โดยเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัด และเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ ได้นัดหมายพูดคุยกับเกษตรกรผ่านทางระบบออนไลน์ และให้สำนักงานเกษตรอำเภอ บางปะกงลงพื้นที่พูดคุยกับเกษตรกร โดยดำเนินการภายใต้มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างเคร่งครัด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสถานการณ์การทำนาข้าว และแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร ดังนี้

1. ต้นน้ำ - ส่งเสริมการผลิตสัตว์น้ำให้มีคุณภาพ
2. กลางน้ำ - ส่งเสริมพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น นาข้าว
3. ปลายน้ำ - เผยแพร่องค์ความรู้ในกระบวนการทำนาข้าว

กิจกรรมสรุปบทเรียนและคืนข้อมูลสู่ชุมชน

เวทีสุดท้าย เป็นกิจกรรมที่สรุปบทเรียนและคืนข้อมูลสู่ชุมชน สร้างการรับรู้ให้กับชุมชนถึงสภาพแวดล้อมศักยภาพของชุมชน และแนวทางการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร นาข้าว เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรให้คงอยู่กับชุมชน และสืบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร อันทรงคุณค่าให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

กระบวนการทำนาข้าว

เดือนมิถุนายน - กรกฎาคม : เตรียมพื้นที่นา

1. ขุดคูน้ำลึกประมาณ 1.5 – 2 เมตร ล้อมรอบแปลงนา โดยเชื่อมกับคลองธรรมชาติ เพื่อเปิด - ปิดน้ำ
2. ปั่นคันนากั้นระหว่างแปลงนา และส่วนที่เป็นคูน้ำหรือเรียกว่า “นาข้าววัง” เพื่อกักเก็บน้ำและควบคุมระดับน้ำในแปลงนาโดยการเปิด - ปิดประตูน้ำ
3. เปิดน้ำจืด เข้า - ออก เพื่อล้างให้ดินจืด ประมาณ 4 ครั้ง ใช้เวลา 2 สัปดาห์ ถึง 1 เดือน หากใช้รถไถนาลงไปไถเลนแล้วปล่อยน้ำออก จะทำให้ดินจืดใน 7 – 10 วัน

เดือนกรกฎาคม - ตุลาคม : การปลูกและดูแลรักษาข้าว

1. หว่านข้าวหรือดำกล้า โดยใช้เมล็ดพันธุ์พันธุ์พุมธานี 1 (พันธุ์ทนเค็ม) โดยเมล็ดพันธุ์ข้าวนำมาจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชลบุรี ราคา 18 บาท/กิโลกรัม อัตราที่ใช้ คือ 21 กิโลกรัม/ไร่ (ตามคำแนะนำของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชลบุรี)
2. เมื่ออายุข้าว ประมาณ 20 วัน ให้ใส่ปุ๋ยครั้งที่ 1 สูตร 16 - 20 - 0 อัตราที่ใช้ 15 กิโลกรัม/ไร่ และเมื่ออายุข้าว 45 วัน ให้ใส่ปุ๋ยครั้งที่ 2 สูตร 16 - 20 - 0 อัตราที่ใช้ 15 กิโลกรัม/ไร่
3. โรคและแมลงศัตรูพืชที่พบ ได้แก่ โรคใบไหม้ โรคไหม้คอรวง หนอนกอข้าว และเพลี้ยไฟ แต่พบในปริมาณที่น้อย และมีการแก้ไขปัญหาโรคและแมลงศัตรูพืช โดยการใช้สารคลอแรนทรานิลิโพรล อัตราที่ใช้ 15 ลิตร/ไร่ ซึ่งเป็นสารที่มีผลกระทบต่อแมลงที่เป็นประโยชน์ในแปลงข้าว และไม่เป็นพิษต่อสัตว์น้ำ

เดือนพฤศจิกายน : การเก็บเกี่ยวและการขายข้าว

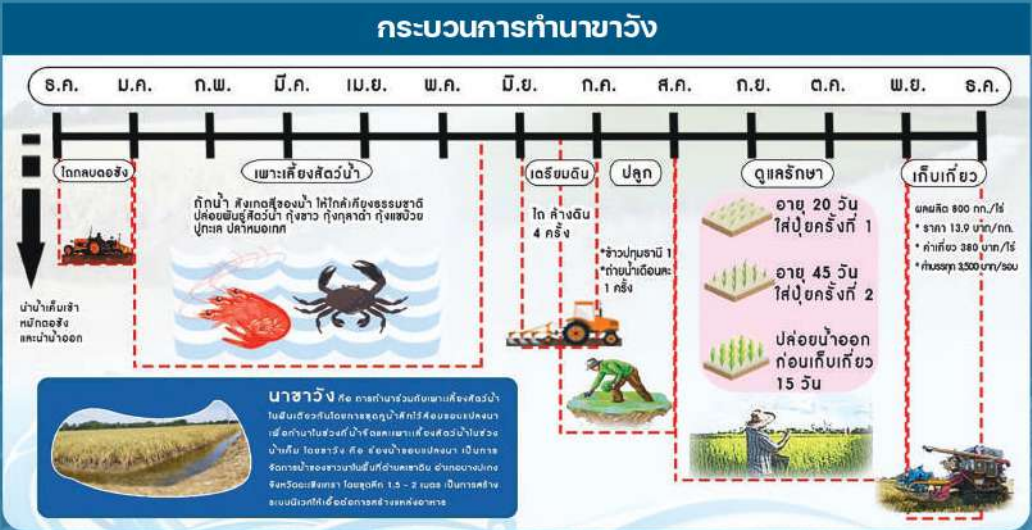
เก็บเกี่ยวเมื่อข้าวอายุ 120 วัน แต่ก่อนเก็บเกี่ยว 15 วัน ปล่อยน้ำออก โดยผลผลิตที่ได้ประมาณ 800 กิโลกรัม/ไร่ ผลผลิตที่เคยได้สูงสุด 1,100 กิโลกรัม/ไร่ ผลผลิตต่ำสุดที่เคยได้ 300 กิโลกรัม/ไร่ (ประสบปัญหาภัยแล้ง) ส่งขายให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวชลบุรีทั้งหมด ขายราคา 13.9 บาท/กิโลกรัม ที่ความชื้น 15%

เดือนธันวาคม : การนำน้ำเค็มเข้าพื้นที่

1. โกลบตอซังข้าว แล้วเปิดน้ำเค็มเข้านา เพื่อหมักและย่อยสลายฟางข้าวและหญ้าแบบธรรมชาติ ไม่มีการเผาตอซังแล้วปล่อยน้ำออก สังเกตสีของน้ำให้ใกล้เคียงสีธรรมชาติ
2. ใช้เครื่องมือวัดความเค็ม แล้วเอาน้ำเค็มเข้าพื้นที่

เดือนมกราคม - พฤษภาคม : การปล่อยสัตว์น้ำ

เกษตรกรปล่อยกุ้งขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งแสบัว บู่ทะเล และปลาตามธรรมชาติ เป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ประมาณ 2 เดือน ถึง 2 เดือนครึ่ง ก็เริ่มทยอยจับขายได้ การขายมีแม่ค้ามารับซื้อในพื้นที่ ตลาดแพปลาบ้านโพธิ์ ตลาดลาวบางนา ร้านค้าชุมชน หมู่ 6 ราคาขาย กุ้งกุลาดำ กิโลกรัมละ 300 บาท (10 ตัว/กิโลกรัม) บู่ทะเล กิโลกรัมละ 680 บาท (5 ตัว/กิโลกรัม) ปูเนื้อ กิโลกรัมละ 550 บาท (2 ตัว/กิโลกรัม)

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม : **กลุ่มแปลงใหญ่ข้าวเขาดิน**
 ที่อยู่ : หมู่ที่ 4 ตำบลเขาดิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
 โทรศัพท์ : 08 9251 8448 :::